

Vlasta Ilišin, Furio Radin (ur.)

Mladi: problem ili resurs

Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2007., 333 str.

Knjiga *Mladi: problem ili resurs* u izdanju Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu obuhvaća rezultate istraživanja *Mladi i europski integracijski procesi* provedenog 2004. godine. Autorske priloge u knjizi napisali su urednici Vlasta Ilišin i Furio Radin, te Dejana Bouillet, Helena Štimac Radin i Dunja Potočnik. Predgovor knjizi napisali su urednici Vlasta Ilišin i Furio Radin, a recenzentice knjige su Vedrana Spajić-Vrkaš i Mirjana Ule (Ljubljana). Knjiga sadrži devet autorskih priloga, uvodno i završno poglavlje, sažetak na engleskom jeziku, te prilog koji se sastoji od upitnika korištenog u istraživanju i distribucije odgovora ispitanika.

U uvodnom prilogu *Mladi u suvremenom hrvatskom društvu* autori Vlasta Ilišin i Furio Radin pojmovno određuju pojam mladih te ga kontekstualiziraju u današnje društvo. Mladi se promatraju kroz dvije osnovne teorijske perspektive – prva sagledava mlade kao resurs, potencijal, “vitalno društveno bogatstvo” (str. 16), a druga prvenstveno kao potencijalni izvor problema. Takvi teorijski pristupi ocrtavaju heterogenost mladih, koje u suvremenom društvu karakterizira usporeno preuzimanje trajnih društvenih uloga – fenomen nazvan “produženom mladošću” (str. 17). Pozicija mladih u tranzicijskim društvima dodatno je otežana brojnim rizicima i neizvjesnostima koje takva društva nose. Autori izlažu rezultate komparativne analize između mladih i starijih na podacima iz 2004. godine, te između mladih 1999. (istraživanje *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj*) i 2004. godine. Rezultati su pokazali da međugeneracijske razlike nisu drastične, ali ukazuju na neke trendove i mogućnosti: mladi su se pokazali “liberalnijima, tolerantnijima i fleksibilnijima”, te su “više proeuropski orijentirani” (str. 35). Značajno je napomenuti i sljedeći zanimljiv nalaz – ni mladi ni stariji “nisu smatrali ulazak Hrvatske u EU najvažnijim političkim ciljem” (str. 34). Komparacija mladih u dvije vremenske točke pokazala je da su se dogodile promjene koje “tendencijski vode daljnjoj društvenoj, prvenstveno političkoj, (samo)pasivizaciji i marginalizaciji mladih” (str. 27). Posebno su zanimljivi rezultati dobiveni za specifičnu podskupinu mladih – studente. Pokazalo se da su studenti “politički profiliranija i liberalnija podskupina mladih s nešto izraženijim demokratskim potencijalom i kritičkim odnosom spram realiteta, te manje distancirana od politike i spremnija na političku participaciju” (str. 34). Upravo ih navedene karakteristike čine intrigantnim predmetom budućih istraživanja.

U drugom prilogu autorice Vlaste Ilišin, pod nazivom *Društveni status, problemi i budućnost mladih*, analiziraju se teškoće i perspektive koje su pred mladima, te se povezuju s njihovim socijalnim obilježjima. Rezultati pokazuju kako prosječan stupanj obrazovanja hrvatskog stanovništva s generacijama raste te da su se “tijekom vremena značajno smanjile rodne razlike u obrazovnim postignućima” (str. 43). Također se čini kako obrazovanje još uvijek nije svima jednako dostupno – što su mladi višeg socijalnog podrijetla (iz najurbaniziranijih područja i najrazvijenijih regija, s fakultetski obrazovanim ocem), veća je vjerojatnost i da će dosegnuti viši stupanj obrazovanja. Uočljiva je tendencija dugog studiranja (15% svih studenata starije je od 25 godina), ali i lakšeg zapošljavanja mladih sa završenim fakultetom u odnosu na one bez kvalifikacija. Analiza je pokazala kako mladi procjenjuju da su najveći problemi njihovih vršnjaka socioekonomske prirode (nizak životni standard, nedostatak životne perspektive, nezaposlenost). Navedeni egzistencijalni problemi mladih utječu i na fenomen “produžene mladosti” – pokazalo se da mladi, primjerice, odgađaju odluku stupanja u brak prije svega zbog ekonomske nesamostalnosti, a ona ih priječi i da ranije odele iz roditeljskog doma. Većina mladih smatra da je za rješavanje njihovih problema ključno osigurati jednake mogućnosti u obrazovanju i zapošljavanju za sve. Velik broj mladih traži veću participaciju mladih u odlučivanju na svim razinama kao i uvođenje strožih kazni za dilere droge, uz ograničenje prodaje alkohola. Također, oko dvije petine mladih smatra da srednje i visoko obrazovanje treba prilagoditi novim potrebama. U rješavanju problema najviše se oslanjaju na obitelj i vlastite snage, što je u skladu s individualizacijskim trendovima modernog društva, te procjenjuju da najveći utjecaj imaju u krugu prijatelja i obitelji. Što se tiče percepcije osobne i društvene budućnosti, mladi su optimisti – očekuju da će u sljedećih 10 godina hrvatsko društvo biti “moderno, otvoreno, pluralističko i uređeno demokratsko društvo” (str. 80).

U trećem prilogu, pod nazivom *Integracija mladih u tržište rada*, autorica Dunja Potočnik analizira problem nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj polazeći od teze da nezaposlenost destabilizira ekonomiju, a time i podrija društvenu stabilnost. Nezaposlenost mladih bitan je socijetalni problem, ali još uvijek kao takav nedovoljno prepoznat u društvu – autorica navodi da je stopa nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj čak 32%. Analiza percepcija glavnih gospodarskih i socijalnih problema Hrvatske pokazala je da mladi glavne razloge tih problema nalaze u “ratu i njegovim posljedicama, lošoj politici HDZ-a od 1990. do 2000. godine, lošoj politici koalijske vlade od 2000. do 2003. godine” (str. 95), te u nemoralu novih poduzetnika i kriminalu. Glavne razloge nezaposlenosti u Hrvatskoj i mladi i stariji ispitanici nalaze (iako s različitim poretkom) u posljedicama rata i agresije na Hrvatsku, nedovoljnom gospodarskom razvoju i privatizaciji. Podaci pokazuju da se stavovi mladih i starijih ispitanika razlikuju – stariji veću važnost pridaju općem i stručnom obrazovanju, a mladi ističu “tzv. *soft skills*” (str. 97), kao što su komunikacijske vještine. Autorica navodi i prijedloge mjera za poboljšanje sustava zapošljavanja: osvještavanje javnosti i samih mladih o njihovim problemima, razvoj sustava savjetovanja, profesionalnog usmjeravanja (*career guiding*) i motivacijskog treninga, informiranje i olakšavanje pristupa sustavu prekvalifikacije, te borba protiv sivog tržišta jačanjem legislativnog okvira i njegovim stvarnim provođenjem.

U poglavlju pod nazivom *Mladi i nove tehnologije* autorica Dunja Potočnik analizira aspekte odnosa mladih u Hrvatskoj prema visokim tehnologijama: posjedovanje, raširenost primjene i način korištenja računala, *laptopa*, *DVD playera*, mobitela. Rezultati analize pokazali su, u odnosu na 1999. godinu, znatan porast i posjedovanja i korištenja svih uređaja, a najviše mobitela. Usporedba mladih i starijih ispitanika pokazuje da mladi značajno više koriste navedene uređaje. Posjedovanje računala značajno je povezano sa socioprofesionalnim statusom i obrazovanjem oca – računalo najviše posjeduju studenti, učenici, zaposleni i nezaposleni. Posjedovanje i korištenje mobitela također je posredovano socioprofesionalnim statusom i obrazovanjem oca. Usporedba korištenja računala u dvije promatrane vremenske točke pokazala je porast korištenja računala, naročito u svrhu “internet, te pisanja, učenja i vježbanja” (str. 134). Kako se društvo znanja značajno bazira na informacijskim i visokim tehnologijama, pred mladima stoji izazov i potreba ovladavanja tim tehnologijama za konkurentan položaj na tržištu rada, kako u inozemstvu, tako i u domovini. Slijedom toga, autorica zaključuje kako je potrebno “obratiti pozornost na koristi i mogućnosti primjene informacijske i komunikacijske tehnologije, kako iz perspektive tehnoloških, tako i ljudskih resursa” (str. 134).

U poglavlju *Vrijednosti mladih Hrvata* autor Furio Radin analizira hijerarhije i strukture vrijednosti mladih ispitanika u Hrvatskoj 2004. godine, te ih uspoređuje s rezultatima istraživanja provedenih 1986. i 1999. godine. Rezultati analize u sve tri vremenske točke ukazuju na podjelu vrijednosti u dvije skupine – privatne i zajedničke vrijednosti. Mladi preferiraju privatne, obiteljske vrijednosti dok je slabije prihvaćena skupina zajedničkih vrijednosti. Faktorska struktura vrijednosti mladih 2004. godine izlučila je tri dimenzije: *samorealizacije*, *samosvojnosti* i *dokoličarenja*, te *tradicionalnih vrijednosti*. Rezultati pokazuju da vrijednost *samorealizacije* najbolje prihvaćaju mladi iz istočne Hrvatske, mladi skloni politici desnog centra, te mladi od 20 godina. *Samosvojnost* je povezana s urbanom i manje religioznom populacijom, liberalnijih političkih uvjerenja, a *tradicionalizam*, pak, s populacijom ruralnog podrijetla, nižim obrazovanjem oca, te desnom političkom orijentacijom. Usporedba vrijednosti mladih i starijih ispitanika pokazala je, očekivano, veće prihvaćanje tradicionalnih vrijednosti od strane starijih ispitanika. Autor zaključuje da su “mladi u Hrvatskoj donekle tradicionalisti, a stariji još više” (str. 151).

Politička participacija žena i rodna (ne)osviještenost mladih tema je priloga autorice Helene Štimac Radin. U njemu su istražene percepcije mladih o zastupljenosti žena u politici i načinima za poboljšanje situacije. Rezultati su pokazali porast stupnja osviještenosti mladih (u odnosu na 1999. godinu) o nedovoljnoj političkoj participaciji žena u politici. Pritom žene češće nego muškarci procjenjuju da su podzastupljene u politici, a zabilježena je i značajna razlika s obzirom na socioprofesionalni status, dob i obrazovanje. Mladi najčešće smatraju da je za poboljšanje takve situacije potrebno da žene same preuzmu političku inicijativu, kao i da političke stranke više istaknu žene na svojim listama. Iako većina mladih smatra da žene nemaju jednake šanse u politici kao muškarci, pri tome naglašavajući vrijednost ravnopravnosti spolova, pokazalo se da “velik broj ispitanika ne prepoznaje različite oblike neravnopravnog društvenog statusa muškaraca i žena” (str. 171).

Očekivano, žene su svjesnije te neravnopravnosti pa polažu više nade u aktivnosti vlade da taj problem riješi. Indikativno je da većina ispitanika ima negativan stav prema feminizmu, što može značiti da feminizam “nije zadobio građansku legitimaciju” (str. 174). Autorica navodi da se mahom svi ispitivani stavovi razlikuju s obzirom na spol ispitanika, te zaključuje, s obzirom da su mlade žene svjesnije svoje nezadovoljavajuće pozicije u društvu, da mlada populacija u cjelini nije dovoljno rodno osviještena.

U poglavlju *Slobodno vrijeme i interesi mladih* autorica Vlasta Ilišin analizira načine provođenja slobodnog vremena mladih i njihove dominantne interese. Analiza je pokazala da, osim što mladi češće sudjeluju u većini aktivnosti, nema veće razlike u provođenju slobodnog vremena mladih 1999. i 2004. godine – najčešće su to aktivnosti “koje pripadaju području zabave i razonode, uz naglašenu crtu socijalnosti” (str. 186). No, usporedba aktivnosti mladih i starijih ispitanika pokazala je značajne razlike, što se može objasniti generacijskim i situacijskim razlikama. Slobodne aktivnosti mladih faktorskom analizom strukturirale su se u osam obrazaca – elitni, urbani, sportski, obiteljski, aktivistički, ruralni, medijski i pasivni. Autorica navodi kako su “elitni, urbani i ruralni kulturni obrazac trajni i sadržajno uglavnom stabilni obrasci provođenja slobodnog vremena” (str. 192) dok se ostali s vremenom mijenjaju. Analiza deklariranih interesa mladih u odnosu na 1999. godinu nije pokazala značajne razlike, ali interesi mladih i starijih ispitanika se razlikuju – starije u većoj mjeri zanimaju tradicijske vrijednosti. Definirane su četiri interesne orijentacije: spoznajna, socijalna, tradicionalistička i kompeticijska. Stupanj obrazovanja, socioprofesionalni i rezidencijalni status najviše diferenciraju mlade po pitanju navedenih interesnih orijentacija. Tako su studenti, mladi iz urbanih sredina i oni višeg obrazovanja skloniji spoznajnoj i socijalnoj orijentaciji, a mladi nižeg obrazovanja, te oni iz ruralnih regija, tradicionalističkoj i kompeticijskoj interesnoj organizaciji. Autorica zaključuje kako mladi pokazuju afinitet k raznim interesima, koji većinom proizlaze iz drugačijih socijalizacijskih i situacijskih uvjeta – socijalno kompetentnija mladež (obrazovaniji, urbane provenijencije, te oni čiji je otac obrazovaniji) provodi svestranije svoje slobodno vrijeme, baš kao što je prosječno svestranije i bogatije slobodno vrijeme djevojaka u odnosu na mladiće.

Autorica Dejana Bouillet u poglavlju pod nazivom *Mladi i psihoaktivne supstance: eksperimentiranje ili put u ovisnost* tematizira problem korištenja psihoaktivnih supstanci među mladima u Hrvatskoj. Autorica polazi od teze da se mladi koji eksperimentiraju i oni koji ne eksperimentiraju s takvim supstancama razlikuju. Analiza je potvrdila hipotezu – eksperimentiranju su najskloniji nešto stariji mladi, višeg obrazovnog statusa, te oni iz urbanih sredina. Navedeni nalazi konzistentni su kroz vrijeme, kao i činjenica da mladiči češće koriste psihoaktivne supstance nego djevojke (uz iznimku konzumiranja tableta za smirenje). Također, utvrđeno je da je korištenje psihoaktivnih supstanci značajnije povezano s komunikacijom s prijateljima nego s roditeljima. Usporedba rezultata istraživanja provedenih 1986., 1999. i 2004. godine pokazala je da se povećao broj mladih koji psihoaktivne supstance nisu nikada probali. I mladi i stariji ispitanici najviše koriste duhan i alkohol, ali mladi češće “eksperimentiraju s korištenjem hašiša, marihuane, heroina,

ecstasyja, kokaina i drugih droga, te s tabletama za smirenje i koncentraciju” (str. 210). Pokazalo se da je zadovoljstvo životom manje kod mladih koji češće eksperimentiraju s *teškim* drogama, te tabletama za smirenje i koncentraciju. Uzimajući u obzir navedene rezultate, autorica zastupa tezu “prema kojoj činitelji koji pridonose umanjivanju težnje mladih za kušanjem sredstava ovisnosti dalekosežno umanjuju rizik ovisničkog ponašanja” (str. 232), tj. naglašava nužnost osiguranja društvenih uvjeta koji će svesti potrebu za korištenjem psihosocijalnih supstanci na minimalnu moguću mjeru ili će barem spriječiti da eksperimentiranje mladih ne preraste u ovisnost.

(Ne)zadovoljstvo životom i obrasci komunikacije mladih sljedeći je autorski prilog Dejana Bouillet u kojem autorica analizira razne aspekte zadovoljstva životom mladih u Hrvatskoj, polazeći od hipoteze da zadovoljstvo životom ovisi o socijalnim obilježjima mladih i njihovom odnosu s roditeljima i prijateljima. Istraživanje je potvrdilo hipotezu – na zadovoljstvo životom mladih utječu dob i socioprofesionalni status: životom su “češće nezadovoljne nezaposlene osobe dok su životom češće zadovoljni i potpuno zadovoljni učenici i studenti” (str. 242). Nadalje, pokazalo se da je kvaliteta odnosa mladih s roditeljima značajnija za procjenu zadovoljstva životom nego odnos s vršnjacima. Usporedba razine zadovoljstva mladih 1986. i 2004. godine ukazala je na povećanje zadovoljstva, što sugerira da se mladi danas nalaze u povoljnijim društvenim uvjetima. Međutim, u istom su razdoblju razlozi nezadovoljstva mladih ostali vrlo slični – uglavnom je riječ o ekonomskim pitanjima. Zanimljiv je nalaz da su djevojke zadovoljnije načinima obrazovanja nego mladići. Također, djevojke češće razgovaraju s roditeljima i prijateljima o privatnim temama, obiteljskim i osobnim problemima nego mladići. Navedene razlike vjerojatno su posljedica drugačijeg socijalizacijskog obrasca pa se autorica zalaže za “potrebu veće afirmacije načela ravnopravnosti spolova u obrascima obiteljske komunikacije” (str. 263). Također, rezultati ukazuju na trend smanjenja učestalosti prijateljskih razgovora među vršnjacima, što ukazuje na procese individualizacije mladih u današnjem društvu.

Posljednje poglavlje knjige, *Zaključna rasprava: društveni problemi i potencijali mladih*, sadrži rekapitulaciju najvažnijih rezultata prethodnih poglavlja koji se tumače u odgovarajućem društvenom kontekstu. Društveni položaj mladih u Hrvatskoj danas je, iako nešto bolji nego sredinom 1990-ih godina, ipak nepovoljniji nego onaj njihovih europskih vršnjaka. Rezultati istraživanja potvrđuju i svjetske trendove o povlačenju mladih u prostor privatnosti te smanjenju interesa za društveni i politički angažman. Takve tendencije potencijalno su zabrinjavajuće jer se individualizacija i pasivizacija mladih “širi na gotovo sve aspekte njihova svakodnevnog života” (str. 276). Nadalje, produbljuju se razlike tradicionalistički i modernistički usmjerenih mladih, što ukazuje na već postojeći proces retradicionalizacije hrvatskog društva. S tim je u skladu i nalaz da se mladi ne razlikuju drastično od starijih ispitanika, dapače, “proces socijalizacije novih generacija teče bez značajnih društvenih promjena” (str. 277). Nehomogenost mladih kao grupe, ustanovljena prijašnjim istraživanjima autora, potvrdila se i ovim istraživanjem. Mlade najviše diferenciraju stupanj obrazovanja, socioprofesionalni status, spol i dob, a značajan

utjecaj imaju i obrazovanje oca, regionalna pripadnost i rezidencijalni status. Sva navedena obilježja povezana su s nejednakim pristupom resursima i nejednakim šansama mladih, naročito u obrazovanju i zapošljavanju. Rezultati pokazuju da se iz skupine mladih izdvaja posebna i zanimljiva podskupina – studenti, “pred koje se trajno postavljaju najveća društvena očekivanja” (str. 275).

Knjiga *Mladi: problem ili resurs* predstavlja iznimno vrijedan doprinos istraživanju jedne od najdinamičnijih društvenih skupina – mladih. Komparativna prednost knjige temeljito je istraživanje – kako longitudinalna analiza obilježja i praksi karakterističnih za mlade u Hrvatskoj, tako i komparacija karakteristika, vrijednosti i oblika ponašanja mladih i starijih ispitanika, te mladih i njihovih europskih vršnjaka. Autori interpretiraju rezultate imajući na umu specifičan društveni kontekst, sugeriraju neke konkretnije prijedloge za djelovanje omogućujući teoretičarima i praktičarima, koji se bave tematikom mladih, da dublje upoznaju problematiku ili da primjene u praksi mnoge korisne nalaze i sugestije koje ova knjiga nudi.

Iva Odak
Zagreb